

ХУМАНИСТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ НА УНИВЕРЗИТЕТУ ДАНАС

Сажетак: Готово сви који се баве образовањем сматрају да је истраживање будућности императив. Међутим, да ли можемо и у којој мери да говоримо о футуролошкој димензији хуманистичког образовања на универзитету, када смо сведоци постојања универзитета који се руководи бизнис логиком и када све више говоримо о високом образовању и образовним институцијама „тржишном лексиком“. Све чешће се говори о рангирању, ефикасности, продуктивности, конкурентности, рационалности образовања и образовних институција. Као да пред нама више не стоји идеал образовања који подразумева јачање људских универзалних вредности, као и преношење и стицање знања и вештина. Црвена нит у овом раду је да систем високог образовања који образовање своди на економске законе и вредности који су квантитативно-квалитативне природе, није кадар да студенте подстакне да критички преиспитују проблеме у друштву у којем живе у складу са *трајним* хуманистичким вредностима и идеалима образовања. У раду је дата критика неких аспеката система високог образовања која је по оцени ауторке маргинализовала примарну хуманистичку димензију образовања и свела га на његову економску димензију.

Кључне речи: хуманистичко образовање, универзитет, економизација образовања, високо образовање

Увод

Када би се сви људи такмичили у племенитим задацима и када би свако улагао све своје снаге у извршење онога што је најбоље, заједница би имала све што јој треба, а сваки појединац би имао највеће добро, будући да је врлина највеће добро.

Аристотел²

Пре скоро двадесет година професор Филозофског факултета Универзитета у Нишу, Миомир Ивковић, написао је у једном раду³ да је оно што

¹ mkranjec@kg.ac.rs

² Аристотел. (1958). *Никомахова етика*. Београд: Култура.

³ Ивковић, М. Д. (1997). Неки методички проблеми наставе предмета хуманистичког

се „данас“ остварује на универзитетима далеко од правог хуманистичког образовања и да је оно редуковано до непрепознатљивог. Од тадашњег „данас“ до садашњег „данас“ није се много тога променило. Као да смо на том путу ка савременом друштву негде изгубили хуманистичку димензију образовања и васпитања. Хуманистичко образовање као да је и даље редуковано до непрепознатљивог.

Почетак расправе о хуманистичком образовању нас свакако прво води до етимолошког порекла речи. Термин потиче од речи *humanus*, која је латинског порекла и значи људски, уљудан, човечан, милодраг. Од те речи настају и друге изведенице, као што је хуманизам. Можемо да говоримо о хуманизму у историјском смислу, о хуманизму у етици, књижевности, музици, филозофији, религији, али и у педагогији. Када кажемо да је нешто хуманистичко, мислимо да је оно класично, у класичном духу.

Идеја хуманистичког образовања се током историје мењала, али како наводи Бранковић, у теоријском смислу основне одреднице хуманистички усмереног васпитања изведене су из схватања општедруштвених вредности као што су слобода, праведност, солидарност, плурализам, сарадња, развој...⁴, из универзалних вредности. Треба напоменути да „и ако хуманистичко образовање не игнорише сазнајне захтеве, акценат се ставља на осећања и мишљења. Фокус је пре на процесу учења, него на његовом садржају. Курикулум је усмерен ка ученику и детермисан његовим потребама и интересовањима“.⁵ Хуманистички развој друштва је незамислив без хуманистичког образовања које се руководи и опстаје на универзалним вредностима, слободи, солидарности, праведности; „хуманистичка димензија образовања се темељи на стваралачкој синтези духовности, моралних и етичких вредности, тако да постају неопходна компонента оплемењивању људи и кључни чинилац хуманистичког развоја“.⁶

Савремени токови у друштву и стремљења у образовању утицали су и на хуманистичко образовање, те су се поједини принципи и исходи таквог

образовања на универзитету. *Теме*, 20(3–4), 303–312.

⁴ Бранковић, Д. (2014). Хуманистички усмјерено васпитање и вриједносне оријентације младих. У: Зборник резимеа са Међународне научне конференције *Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности*. Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица и Српска академија образовања, 19.

⁵ Милутиновић, Ј., Зуковић, С. (2011). Актуелност реформе педагогије: модел слободних школа и демократских школа. *Педагошка стварност*. 57, 5–6, 426–436.

⁶ Марковић-Крстић, С., Милошевић-Радуловић, Ј. (2014). Хуманистичка димензија образовања у контексту савремених друштвених промена на Балкану. У: Зборник резимеа са Међународне научне конференције *Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности*. Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица и Српска академија образовања, 93.

образовања мењали, мада „хуманистичко-развојни приступ у образовању и даље подразумева холистички приступ целовите личности. Томе доприносе различите стратегије које подразумевају активне улоге студената, високу аутономност и које доприносе развоју различитих компетенција студената“.⁷

Свакако да не треба очекивати да се данашњи студенти образују на идеалима старих Грка и калокагатији (grè. kalos kaiagathos), нити да теже атараксији, као идеалу мудраца, или изучавају седам слободних вештина. Мада, истини на вољу, било би и лепо и корисно, како за студенте тако и за ово друштво да сваки студент има бар нека знања о наведеним идеалима, ако већ не теже хармонији духа и тела. А на путу ка хуманистичком образовању „путокази се могу тражити и наћи у стваралачки преобликованим и изнова присвојеним идејама античких, грчких филозофа, те у њиховој глобализацији кроз доживотно образовање за све људе, односно за сваког човека као свесног и самоодговорног људског бића.“⁸

Уважавајући различита модерна мишљења, принципе и стратегије о хуманистичком образовању у педагогији, у овом раду је дат кратак приказ једног социолошког виђења проблема хуманистичког образовања на универзитету данас, произишао из бојазни да се са сваком новом реформом образовања у Републици Србији све више удаљавамо од хуманистичке димензије образовања.

Хуманистичко образовање на универзитету данас

Академик Јован Ђорђевић, говорећи о принципима хуманистичког образовања, говорио је да су некада постигнућа и успех у школи и настави заузимала друго место у односу на социјално-емоционалне исходе. Међутим, данас је ипак чини се све потпуно другачије. Данашњи студенти нису без идеала, оно што је њихова водила у току студирања јесте њихово постигнуће, а посебно поени. Ништа није тако важно за једног студента као колико је поена добио на предиспитним обавезама, колоквијуму или испиту и како ће бити рангиран ка коначној листи. Факултет који је уписао такође се високо рангира на листи свих универзитета у Републици Србији, а на њему предаје и професор који је високо оцењен од студената последњих неколико година. Остало и није тако важно. Професорима универзитета је остало само још да оцене знање својих студената, и оцене да ли неко зна за 16 или за 18 поена. Све се изражава бројевима, и успех студената, и квалитет рада наставника и

⁷ Микановић, Б. (2012). Хуманистичко-развојне парадигме универзитетског образовања. У: *Хуманизација Универзитета – проблеми и перспективе*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 52–65.

⁸ Ђукић, М., Ђерманов, Ј. (2012). Ка хуманој школи у савременом друштву знања – антички путокази. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 141, 607–614.

сарадника, број издатих научних и стручних радова наставника и сарадника и рад стручних служби на факултетима. Свако мало различите комисије за квалитет избаце спискове као резултате неке евалуације, са именима и презименима наставника, сарадника и осталих запослених на неком од универзитета и неком бројком заокруженом на другу децималу. А ти бројеви показују колико смо ефикасни, компетентни, конкурентни на путу хуманистичког образовања. Социјално-емоционални исходи на универзитету данас сигурно нису примарни, важније је место на некој ранг листи. Остаје само питање: „Шта се десило са вредновањем рада наставника, сарадника и свих научних радника на критеријумима као што су углед, одговоран рад, етика, стручност, признање међу струковним колегама?“⁹ О класичном духу образовања нема више ни речи, можемо да говоримо само о једном новом духу хуманистичког образовања на универзитету.

Када говоримо о знању, знање је данас заменила информација, а интернет је постао једини и основни извор знања. Ми живимо у савременом друштву којим доминирају савремене технологије, које човеку данашњице треба да помогну између осталог и на путу образовања. Али, с друге стране, не смемо да дозволимо да информација постане мерило знања, а знање ресурс. Међутим, „под утицајем моћне, брзорастуће и брзоширеће информационо-комуникационе технологије, кроз тоталну компјутеризацију човековог живота и умрежавање читавог његовог света, знање је скоро у потпуности изједначено са информацијом“¹⁰, нажалост.

Такође, сведоци смо праве специјализације знања. Свака нова акредитација факултета доноси нове предмете. Досадашњи предмети се уситњавају, поглавља неких књига или уџбеника постају предмети на факултетима, знање се уситњава, а све под паролом специјализације знања и потреба савременог друштва. Специјализација знања је донекле и оправдана, јер је вођена променама и потребама савременог друштва, али онда долазимо до питања – „може ли такав образовни садржај да надомести све оне садржаје који су чинили садржај савременог општег образовања на универзитету, а све у циљу реализације хуманистичког образовања. На универзитетима Запада програм таквог, назовимо га хуманистичког образовања, чине између 10 и 20 процената од укупног програма студија.“¹¹, док на нашим универзитетима студенти изучавају један до највише два наставна предмета у току студирања. Човек данашњице, без обзира на то што му се намеће формирање стручњака у одређеној професији, „не може заобићи одређен ниво

⁹ Јовановић-Краљевић, М. (2013). Економизација високог образовања у Републици Србији. *Економски хоризонти*, 15(1), 87–96.

¹⁰ Ђукић, М., Ђерманов, Ј. (2012). Ка хуманој школи у савременом друштву знања – антички путокази. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 141, 607–614.

¹¹ Ивковић, М. Д. (1997). Неки методички проблеми наставе предмета хуманистичког образовања на универзитету. *Теме*, 20(3–4), 303–312.

општег образовања¹², а ауторка овог рада сматра да човек данашњице *не сме да заобиђе* одређени ниво општег образовања, ма колико он стремио специјализацији у некој области.

Опште образовање и знање „опада темпом који нас оставља без даха“.¹³ Некада се број општеобразовних предмета који су се изучавали на факултетима кретао до 20 процената од укупног броја свих предмета, док се данас изучава у најбољем случају по један предмет. На пример, на основним академским студијама на Економском факултету Универзитета у Београду, Новом Саду и Крагујевцу се само у првој години изучава социологија и то као једносеместрални предмет, док се истом нивоу студирања на Економском факултету Универзитета у Нишу поред социологије, као изборни предмет изучавају и основи филозофије. Слична ситуација је и на Правном факултету. На Правном факултету Универзитета у Нишу и Универзитета у Београду на основним академским студијама изучавају се основи социологије са социологијом права, док се на Правном факултету Универзитета у Новом Саду и Универзитета у Крагујевцу изучава социологија.

Ако погледамо шта се изучава на основним академским студијама на појединим одељењима или департаманима Филозофског факултета Универзитета у Београду и Универзитета у Нишу, закључићемо да је ситуација охрабрујућа, у смислу да студенти изучавају већи број академско-општеобразовних предмета. На Филозофском факултету Универзитета у Нишу на основним академским студијама Департамана за филозофију се у структури свих предмета који су раздељени у четири групе предмета, изучавају академско-општеобразовни предмети који чине 15 процената укупног броја предмета који се изучавају у току тог нивоа студирања, 20 процената чине теоријско-методолошки предмети, 35 процената научно стручни предмети, док 30 процената чине стручно-апликативни предмети.

На Департману за социологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу на основним академским студијама је расподела предмета по групама слична. Академско-општеобразовни предмети чине 14,6 процената, група теоријско-методолошких предмета чини 20,8 процената, научно-стручних 35,4 процената док групу стручно-апликативних предмета чини 29,2 процената. На Департману за психологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу на основним академским студијама 16 процената предмета чине академско-општеобразовни предмети, 19,2 процената чине теоријско-методолошки предмети, процентуално највећи број предмета, 34,4, припада групи научно стручних предмета, док 30 процената припада стручно-апли-

¹² Микановић, Б. (2012) Хуманистичко-развојне парадигме универзитетског образовања. У: *Хуманизација Универзитета – проблеми и перспективе*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 52–65.

¹³ Liessmann, K. P. (2009). *Теорија необразованости*. Загреб: Јасенски и Турк, 56.

кативним предметима.¹⁴

На Филозофском факултету Универзитета у Београду постоји такође, већи број предмета из корпуса општеобразовних предмета који се изучавају на основним академским студијама. На основним академским студијама Одељења за социологију студенти изучавају основе филозофије, основе економије и општу историју. На Одељењу за психологију студенти изучавају увод у филозофију, увод у метафизику и увод у теорију друштва, док на Одељењу за филозофију изучавају увод у филозофију, увод у етику и увод у логику.

На Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду на основним академским студијама педагогије студенти изучавају од општеобразовних предмета етику, увод у логику и основе филозофије, док на основним академским студијама журналистике студенти изучавају основе економије и увод у политику.

На основу кратког прегледа, можемо да закључимо да се на факултетима углавном изучава један, а највише два општеобразовна предмета, као и да су ти предмети једносеместрални и то су углавном: социологија, увод у филозофију, политичка економија, етика, логика итд. Једино је на филозофским факултетима у Републици Србији ситуација нешто повољнија, где студенти имају могућности да изучавају већи број општеобразовних предмета. Остаје нам само да се сложимо са закључком до кога је дошао још пре двадесет година и професор Миомир Ивковић, да „такво стање упућује да је умногоме нарушен и осакаћен концепт хуманистичког образовања“.¹⁵ „Онај ко је у младости учио грчки и латински и читао античке песнике, филозофе, историографе, онај ко је упијао у себе математику, упознао Библију, и мали број великих песника властите нације, испуњен је светом који му у својој бескрајној покретљивости и отворености даје садржај који се не може изгубити и омогућава доступност свега другог“.¹⁶ Када се ово обистини онда ћемо моћи да говоримо о хуманистичкој димензији образовања на универзитету.

Како ипак живимо у савременом друштву и образујемо се за живот и рад у таквом друштву, предпостављамо да су и принципи и исходи хуманистичког образовања на универзитету осаврењени. Можемо да прочитамо да се „хуманизација универзитетске наставе и учења огледа у виду постојања интензивне интерактивности и вишесмерне комуникације у наставном про-

¹⁴ Подаци о структури предмета на основним студијама Филозофског факултета Универзитета у Нишу преузети су са сајта факултета. www.filfak.ni.ac.rs/studije/osnovne. Преузето 3.01.2015. године.

¹⁵ Ивковић, М. Д. (1997). Неки методички проблеми наставе предмета хуманистичког образовања на универзитету. *Теме*, 20(3–4), 303–312.

¹⁶ Наведено према: Узелац, М. (2012). Филозофија образовања II. Вршац: Висока струковна школа за образовање васпитача.

цесу, који подразумева професионалне, педагошке, комуникативне и социјално-хуманистичке компетенције наставника и активно учење, критичко мишљење и интелектуално осамостаљивање студената¹⁷, што свакако лепо звучи и јесте нешто чему вреди тежити, али не и нешто што треба прихватити здраво за готово, већ треба критички преиспитати шта се заиста иза лепих речи и остварује на факултетима.

И у *Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године*, у делу који се односи на високо образовање стоји да су стратешки циљеви у високом образовању:

1. Повећање квалитета
2. Усаглашеност студијских програма с потребама тржишта
3. Повећање ефикасности студија
4. Повећање обухвата и доступности академских студија
5. Интернационализација академских студија
6. Повећана мобилност студената
7. Осавремењавање организације академских студија.¹⁸

Опет, говорећи о високом образовању долазимо до тржишта, ефикасности, мобилности, доступности и сл., где економском лексиком говоримо о стратешким циљевима у високом образовању, ни речи о слободи, врлини, знању, таленту, одговорности. Заиста треба преиспитати шта је окосница савременог хуманистичког образовања на универзитету у Републици Србији данас и како се наводи у једном раду, „чини се да је неопходно прво темељно размислити шта може представљати камен темељац хуманог, аутентичног друштва знања.... Ако је у времену просветитељства важио Кантов мото *Човече, одважи се да знаш!*, данас снагу императива мора добити позив *Човече, одважи се да поново мислиш!*“¹⁹

Уместо закључка

Образовање једног друштва дели судбину самог друштва. Како се и наша земља последњих неколико деценија налази пред глобалним изазовима и променама у економском, политичком, религијском и ширем друштвеном смислу, ни образовање није поштеђено тих промена. Промене у образовању су неопходне, и морају да прате савремене токове у образовању, али не по сваку цену, и не по цену одустајања од образованог, свестраног, хуманог,

¹⁷ Исто, Марковић-Крстић.

¹⁸ Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, доступно на: www.Kg.ac.rs./doc.strategija_obrazovanja_do_2020.

¹⁹ Ђукић, М., Ђерманов, Ј. (2012). Ка хуманој школи у савременом друштву знања – антички путокази. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 141, 607–614.

слободног појединца. Досадашње реформе и стратегије високог образовања на маргине су поставиле основне и универзалне вредности хуманистичког образовања, које нас све више удаљавају од образовања студената као комплексне личности. За добро никада није касно, зато треба тежити хуманистичко-развојним парадигмама²⁰ у развоју универзитета, јер „када вредности ослабе и постану нејасне, жеља за стицањем новца брзо се шири кроз институцију“.²¹

Литература

- Бранковић, Д. (2014). Хуманистички усмјерено васпитање и вриједносне оријентације младих. У: Зборник резимеа са Међународне научне конференције *Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности*. Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица и Српска академија образовања.
- Бок, Д. (2005). *Универзитет на тржишту*. Београд: СЛЮ.
- Ђукић, М., Ђерманов, Ј. (2012) Ка хуманој школи у савременом друштву знања – антички путокази. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 141, 607–614.
- Ивковић, М. Д. (1997). Неки методички проблеми наставе предмета хуманистичког образовања на универзитету. *Теме*, 20(3–4), 303–312.
- Јовановић-Крањец, М. (2013). Економизација високог образовања у Републици Србији. *Економски хоризонти*, 15(1), 87–96.
- Liesmann, K. P. (2009). *Теорија необразованости*. Загреб: Јасенски и Турк.
- Марковић-Крстић, С., Милошевић-Радуловић, Л. (2014). Хуманистичка димензија образовања у контексту савремених друштвених промена на Балкану. У: Зборник резимеа са Међународне научне конференције *Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности*. Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица и Српска академија образовања.
- Микановић, Б. (2012). Хуманистичко-развојне парадигме универзитетског образовања. У: *Хуманизација Универзитета – проблеми и перспективе*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Милутиновић, Ј., Зуковић, С. (2011). Актуелност реформе педагогије: модел слободних школа и демократских школа. *Педагошка стварност*, 57, 5–6, 426–436.
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године*, доступно: www.Kg.ac.rs/doc.strategija_obrazovanja_do_2020.

²⁰ Опширније о хуманистичко-развојним парадигмама погледати у Микановић, Б. (2012). Хуманистичко-развојне парадигме универзитетског образовања. У: *Хуманизација Универзитета – проблеми и перспективе*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.

²¹ Бок, Д. (2005). *Универзитет на тржишту*. Београд: СЛЮ, 13.

Узелац, М. (2012). *Филозофија образовања II*. Вршац: Висока струковна школа за образовање васпитача.

Milena L. Jovanović-Kranjec

HUMANISTIC EDUCATION AT UNIVERSITY TODAY

Summary

Almost everyone involved in education believes that the research on the future is an imperative. However, can we, and to what extent talk about futurological dimension of humanistic education when we are witnessing the existence of the University that is governed by business logic, and when we talk more and more about higher education and educational institutions using the „market vocabulary“. There are more and more talks about ranking, efficiency, productivity, and competitiveness of education and educational institutions.

It seems as if there is no longer the ideal of education before us, which should include the strengthening of human potential, transfer, and acquisition of knowledge and skills.

The focus of this paper is on the fact that the system of higher education, which reduces education to economic laws and values that are of quantitative and qualitative nature, is not able to encourage students to critically review the problems in the society we live in, in accordance with *everlasting* humanistic values and ideals of education.

The paper also reviews some aspects of the system of higher education, which has, in the opinion of the author, marginalized primary humanistic dimension of education and reduced education to its economic dimension.

